

Ondernemen doe je zo!

Onderzoek naar de effectiviteit van het project Ondernemen doe je zo!
van JINC

JINC
in samenwerking met
Bureau Onderzoek en Statistiek,
Gemeente Amsterdam
Amsterdam, november 2014

Inhoud

1	Inleiding	2
1.1	JINC	3
1.2	Ondernemen doe je zo!	3
1.3	Ondernemen in Nederland	4
1.4	Het huidige onderzoek	5
2	Samenvatting en aanbevelingen	6
3	Onderzoek leerlingen & docenten	7
3.1	Ondernemerschap	7
3.2	Kennis	8
3.3	Beeld ondernemen	10
3.4	Zelfvertrouwen	11
3.5	Evaluatie project	12
3.6	Evaluatie coach	14
3.7	Inhoud project	16
3.8	Samenwerking JINC	17
4	Onderzoek coaches	18
4.1	Evaluatie	18
4.2	Beeldvorming leerlingen	20
4.3	Samenwerking JINC	22
	Bijlagen	23
	Bijlage 1 – Voormeting leerlingen	23
	Bijlage 2 – Nameting leerlingen	28
	Bijlage 3 – Vragenlijst coaches bijeenkomst 1 t/m 5	34
	Bijlage 4 – Vragenlijst coaches bijeenkomst 6	35
	Literatuurlijst	38

1 Inleiding

JINC vindt het belangrijk om onderzoek te doen naar de effectiviteit van haar projecten. In de eerste plaats om aan te kunnen tonen wat het daadwerkelijke effect is van haar projecten. Maar misschien nog wel belangrijker, om eventuele verbeterpunten voor de toekomst aan te wijzen. In 2013 is daarom gestart met een grootschalig onderzoek naar het project Ondernemen doe je zo!. Het project is onderzocht in samenwerking met Bureau Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam. Bureau Onderzoek en Statistiek heeft hierbij een adviserende en controlerende rol vervuld.

Er is een voor- en nameting gehouden onder vmbo-leerlingen die hebben deelgenomen aan Ondernemen doe je zo! van JINC. Daarnaast zijn tien leerlingen en tien docenten die het project begeleidden geïnterviewd. Hierdoor is er een combinatie van zowel kwantitatieve als kwalitatieve data. Ten slotte hebben de coaches van Ondernemen doe je zo! na elke bijeenkomst een vragenlijst ingevuld. Op deze manier is het project vanuit diverse invalshoeken bekeken.

Op pagina 6 van dit rapport vindt u de samenvatting van het onderzoek.

1.1 JINC

JINC helpt jongeren van 8 tot en met 16 jaar op weg naar een goede start op de arbeidsmarkt: door beroepsoriëntatie op de werkvloer, het aanleren van (sociale) vaardigheden en het aanbieden van workshops over ondernemerschap. JINC vindt dat elk kind een eerlijke kans verdient op de arbeidsmarkt, ook als het opgroeit in een omgeving met minder voorbeelden en rolmodellen om zich aan op te trekken.

JINC is een non-profit organisatie die grotendeels wordt gefinancierd door het bedrijfsleven. Zo'n 1.000 bedrijven dragen (financieel) bij om de organisatie van de projecten mogelijk te maken en stellen hun medewerkers beschikbaar als vrijwilliger, bijvoorbeeld als trainer of als coach. De ervaring leert dat vreemde ogen dwingen en dat de expertise van professionals jongeren inspireert.

Voor bedrijven is meedoen met JINC leuk en leerzaam. Jongeren krijgen meer kansen; ook als zij opgroeien in een omgeving waar dat minder vanzelfsprekend is. JINC neemt de volledige organisatie uit handen. Met de projecten van JINC ervaren jaarlijks zo'n 30.000 basisschool- en vmbo-leerlingen uit Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Kennemerland, Brabant en Almere hoe het werkt op de arbeidsmarkt.

1.2 Ondernemen doe je zo!

Het project Ondernemen doe je zo! is bedoeld voor vmbo-leerlingen uit de 3^e klas. Zij maken kennis met allerlei aspecten van ondernemerschap, zoals het maken van een investeringsbegroting en het nadenken over promotiemogelijkheden. Doel is om jongeren een beter beeld te geven van de praktijk van het ondernemen. JINC heeft dit project in schooljaar 2013-2014 voor 587 vmbo-leerlingen georganiseerd op 15 scholen in

Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Kennemerland en voor 106 MBO-leerlingen in Amsterdam.

In acht bijeenkomsten krijgen de leerlingen workshops over ondernemerschap, interviewen zij een ondernemer in de buurt, maken een bedrijfsanalyse en stellen een verbeterplan op. Ten slotte presenteren de leerlingen hun bevindingen bij een slotbijeenkomst. Elk groepje bestaat uit vier tot vijf leerlingen en wordt begeleid door een coach. Coaches zijn aanwezig bij zes van de acht bijeenkomsten. Elke bijeenkomst duurt ca. 100 minuten.

De coaches zijn vrijwilligers die ofwel ondernemer zijn, ofwel affiniteit hebben met ondernemerschap. Voorafgaand aan de bijeenkomsten krijgen de coaches een briefing. In schooljaar 2013-2014 hebben 150 coaches zich ingezet voor het project.

De opbouw van het project is als volgt: in de startbijeenkomst maken de leerlingen en de coach kennis met elkaar. Daarnaast krijgen de leerlingen een quiz met vragen over ondernemerschap. In de tweede bijeenkomst maken de leerlingen een ondernemingsplan en een investeringsbegroting. De derde bijeenkomst gaan de leerlingen (zonder de coach) 'langs verschillende instanties' als de Kamer van Koophandel en de Bank. In de vierde bijeenkomst wordt het bezoek aan de ondernemer voorbereid. In de vijfde bijeenkomst bezoeken de leerlingen de ondernemer en maken vervolgens een sterkte-zwakte analyse van die onderneming. In de zesde bijeenkomst maken de leerlingen (zonder de coach) de eindpresentatie. In de zevende bijeenkomst maken de leerlingen een verbeterplan voor de bezochte onderneming en oefenen ze de eindpresentatie. De achtste en de laatste bijeenkomst is de slotbijeenkomst, hierin houden de leerlingen hun eindpresentatie.

1.3 Ondernemen in Nederland

Van de startende ondernemers is bijna 60% binnen drie jaar alweer gestopt (ING Economisch Bureau, 2013). Toch groeit het aantal startende ondernemers al enkele jaren. In 2013 zijn ruim 150.000 mensen een onderneming gestart; 13% meer dan in 2012 (KvK, 2014). In de afgelopen jaren zien we daarnaast een groei van het aantal ondernemers met een allochtone achtergrond (zzp-centrum.nl).

Volgens onderzoek van EIM (2004) ervaart ruim een derde van de startende ondernemers knelpunten. Deze hebben met name te maken met de financiering van het bedrijf. Zo loopt de financiering door de bank niet soepel en hebben starters moeite met het betalen van de te verwachte belastingen en personeelskosten. Andere aspecten zijn bureaucratie en regelgeving. Knelpunten waar veel allochtone ondernemers mee te maken hebben zijn een slechte voorbereiding, laag opleidings- en taalniveau, ongunstige locatie, te klein netwerk, te weinig kennis met betrekking tot wet- en regelgeving en moeite hebben met het schrijven van een businessplan of kredietaanvraag (zzp-centrum.nl).

Ondanks dat een groot deel van de startende ondernemers binnen drie jaar stopt, is het beeld dat in Nederland bestaat over ondernemerschap behoorlijk positief. Volgens Global Entrepreneurship Monitor (GEM, 2014) vindt drie kwart van de Nederlanders het starten van een bedrijf een goede carrière stap en is twee derde van mening dat succesvolle ondernemers een hoge status hebben. Ook jongeren staan positief tegenover ondernemerschap. De wens onder leerlingen en studenten om ondernemer te worden is sinds 2007 meer dan verdubbeld. Voor 62% van alle studenten is ondernemerschap een tamelijk belangrijk tot belangrijk onderdeel van de beroepswens. Voornaamste redenen om ondernemer te willen worden zijn: 'uitdaging' en 'eigen baas zijn/ onafhankelijkheid' (Ecorys, 2012).

Uit onderzoek blijkt dat genetische factoren een rol kunnen spelen bij ondernemerschap, maar dat dit niet betekent dat ondernemen per definitie genetisch bepaald is (Nicolaou et al, 2008). Omgevingsfactoren verklaren nog steeds het grootste deel van de ondernemende activiteiten, zoals of men opgroeit in een gezin met ondernemende ouders. Kinderen leren hierdoor meer over ondernemen, zien vaker ondernemende rolmodellen en hebben betere toegang tot bronnen die nuttig zijn voor ondernemen. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Schmitt-Rodermund (2004) dat adolescenten die een voorbeeld hebben gehad van ondernemers in hun nabije omgeving meer kans hebben om ondernemende competenties te tonen.

Sinds 2000 stimuleren de ministeries van Economische Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ondernemend gedrag en ondernemerschap op scholen en universiteiten. In het voortgezet onderwijs heeft ondernemerschap bij meer scholen een plaats in de missie en visie van de scholen gekregen (33% in 2012 tov. 28% in 2010). Het enthousiasme van leraren voor ondernemerschap is noodzakelijk voor het creëren van enthousiasme van leerlingen. Het aantal leerkrachten met enthousiasme voor en kennis over ondernemerschapsonderwijs is echter nog betrekkelijk klein (Ecorys, 2012). Bovendien is er een gebrek aan geschikt en gemakkelijk toegankelijk lesmateriaal voor ondernemerschapsonderwijs dat geïnteresseerde leerkrachten zouden kunnen raadplegen en toepassen (EIM, 2007).

1.4 Het huidige onderzoek

In dit onderzoek is gekeken naar de effectiviteit van Ondernemen doe je zo! van JINC. Er is gekeken in welke mate de leerlingen na afloop van het project meer kennis hebben over ondernemerschap en in welke mate de houding van leerlingen ten opzichte van ondernemerschap is veranderd. Alle leerlingen die in het schooljaar 2013-2014 meededen aan het project hebben een voor- en een nameting ingevuld. De vragenlijsten zijn opgenomen in de bijlage. Uiteindelijk hebben 345 leerlingen beide vragenlijsten ingevuld. Over deze leerlingen zijn de analyses uitgevoerd. Daarnaast zijn tien leerlingen en tien docenten over het project geïnterviewd. De resultaten van deze kwantitatieve en kwalitatieve data staan beschreven in hoofdstuk 3.

Onder coaches is gekeken hoe zij het project beoordelen en of het project invloed heeft op de beeldvorming van coaches ten opzichte van de doelgroep. Na elke bijeenkomst is de coaches gevraagd de bijeenkomst een cijfer te geven voor de inhoud en de werksfeer en kregen zij de ruimte hun antwoord toe te lichten. Na afloop van het project volgde een uitgebreidere vragenlijst waarin hen gevraagd is het project als geheel te evalueren en gekeken is naar de beeldvorming van de coaches over de leerlingen. Ook deze vragenlijst is opgenomen in de bijlage. Van de 146 coaches die benaderd zijn om de vragenlijst in te vullen, hebben 76 coaches dit gedaan. De resultaten hiervan staan beschreven in hoofdstuk 4.

In dit rapport wordt alleen gesproken van een verschil wanneer er in de analyses een significant¹ verschil is gevonden.

¹ Significant houdt in dat de kans kleiner is dan 5% dat het gevonden verschil op toeval berust.

2 Samenvatting en aanbevelingen

Project positief geëvalueerd Zowel leerlingen als docenten en coaches zijn positief over het project. De bijeenkomsten die buiten school plaatsvinden worden het leukst gevonden. Verder wordt de aanwezigheid van coaches zeer gewaardeerd. De coach wordt echt als autoriteit gezien op het gebied van ondernemerschap. Wel moeten enkele coaches oppassen dat ze niet te veel zelf gaan doen en de ruimte laten aan de leerlingen.

Vooruitgang op kennis De kennis van de leerlingen over ondernemen is op de nameting toegenomen ten opzichte van de voormeting. Leerlingen weten na het project bijvoorbeeld beter wat je nodig hebt om een bedrijf te starten, wat de Kamer van Koophandel is en welke punten er in een sterkte-zwakke analyse staan. Toch is er wel nog ruimte voor verbetering. Een aantal onderwerpen blijft duidelijk minder goed beklijven en docenten geven regelmatig aan te denken dat theorie niet goed blijft hangen.

Realistischer beeld van ondernemen Zowel leerlingen als docenten geven in de interviews aan dat het project een beter beeld geeft van wat ondernemerschap inhoudt. Veel leerlingen onderschatten de hoeveelheid werk die in een eigen onderneming zit. Door het project komen ze erachter dat het hard werken is en veel tijd kost. In de kwantitatieve data zien we dit effect slechts gedeeltelijk terug.

Geen effect op zelfvertrouwen In het project wordt een aantal vaardigheden geoefend. Hoewel docenten aangeven dat leerlingen hier veel van leren, zien we bij de leerlingen geen effect op zelfvertrouwen ten aanzien van deze vaardigheden. Ze vinden het na het project niet minder spannend om te presenteren, een onbekende te bellen of een gesprek te voeren met een onbekende.

Tweedeling in project Inhoudelijk vinden veel docenten en ook een aantal coaches en leerlingen dat het project te veel uit twee aparte onderdelen bestaat: de eigen onderneming en de bezochte onderneming. De

eigen onderneming die de groepjes bedenken komt volgens sommigen hierdoor niet echt tot bloei. Een aantal docenten en coaches denkt dat het beter is wanneer voor één van de twee onderdelen zou worden gekozen in het project.

Positief effect op beeldvorming Over het algemeen zijn de coaches na de training zeer positief in hun beeld over de leerlingen. Zij geven daarbij vaak aan positief verrast te zijn. Ongeveer twee derde van de coaches geeft dan ook zelf aan door het project een positiever beeld te hebben gekregen van de doelgroep.

Goede samenwerking met JINC Zowel docenten als coaches zijn zeer positief over de samenwerking met en de voorbereiding door JINC.

Aanbevelingen:

- Maak het project meer één geheel. Zorg ervoor dat de onderdelen 'de eigen onderneming' en 'de bezochte onderneming' beter geïntegreerd zijn met elkaar zodat met name 'de eigen onderneming' beter tot zijn recht komt.
- Hoewel er een duidelijke vooruitgang is op kennis, kan deze op sommige punten nog verder verbeterd worden. Zorg ervoor dat de theorie expliciet behandeld wordt en bij voorkeur vaker herhaald wordt. Iets van een naslagwerk zou hier ondersteuning bij kunnen bieden.
- Geef coaches in hun briefing mee dat ze erop moeten letten de leerlingen alles zelf te laten doen en niet onnodig in te grijpen.
- Coaches geven met enige regelmaat aan tijd te kort te komen tijdens bijeenkomsten. Zorg dat ze hier goed op gebriefd worden en laat indien mogelijk bijvoorbeeld de aanwezige docent helpen de tijd per onderdeel in de gaten te houden.

3 Onderzoek leerlingen & docenten

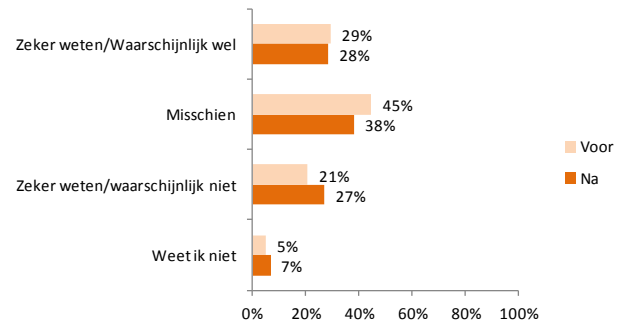
3.1 Ondernemerschap

De leerlingen zijn zeer verdeeld over hun ambities wat betreft ondernemerschap. Bijna een derde van de leerlingen is van plan in de toekomst een eigen bedrijf te beginnen. Op de nameting zijn de leerlingen iets minder enthousiast over het ondernemerschap en geven meer leerlingen aan zeker weten niet of waarschijnlijk niet een eigen bedrijf te beginnen in de toekomst. Dit zou een gevolg kunnen zijn van een veranderd beeld dat leerlingen na het project over ondernemerschap hebben (zie paragraaf 3.3 voor meer informatie hierover).

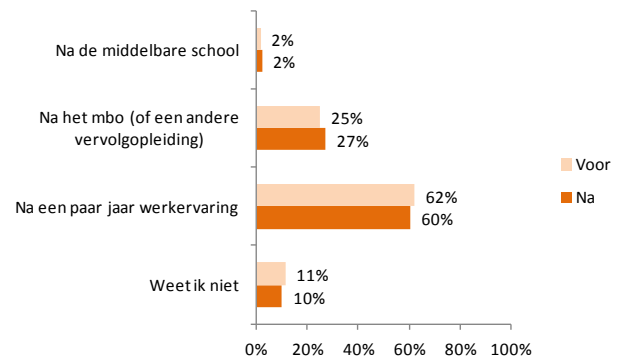
Over het moment waarop ze een eventueel bedrijf zouden beginnen zijn de leerlingen wat meer eensgezind. De meerderheid geeft hier aan dit na een paar jaar werkervaring te zullen doen. Hierbij zien we geen verschil tussen de voor- en de nameting.

Over hoe geschikt ze denken te zijn voor het ondernemerschap zijn de leerlingen redelijk zelfverzekerd. Slechts 10% denkt niet geschikt te zijn voor het ondernemerschap. We zien hier geen verschil tussen de voor- en de nameting.

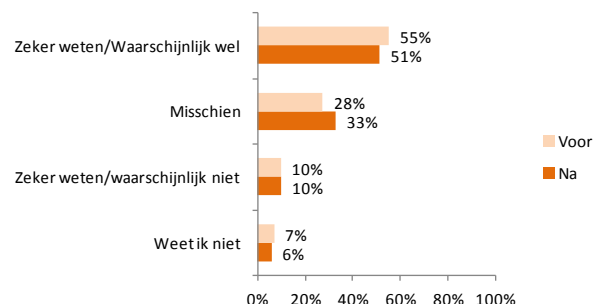
Denk je dat je ooit een eigen bedrijf zou willen beginnen?

Stel dat je een eigen bedrijf zou gaan beginnen, wanneer zou je dat dan doen?

Denk je dat je geschikt bent om een eigen bedrijf te beginnen?

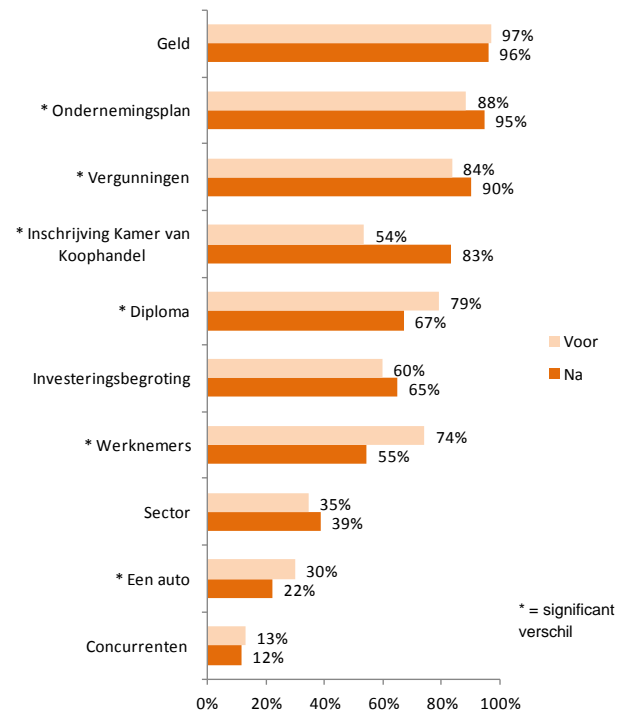

3.2 Kennis

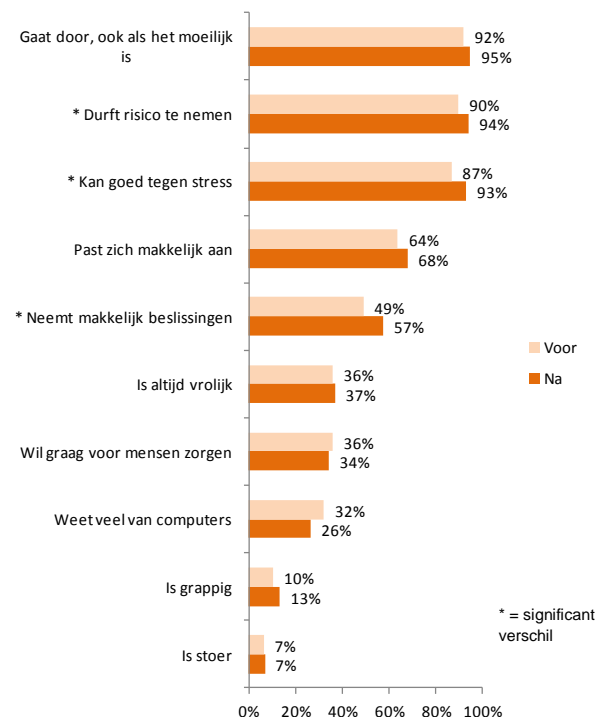
De leerlingen is een lijst voorgelegd met verschillende zaken waarbij ze mochten aankruisen welke dingen je zeker nodig hebt om een eigen bedrijf te starten. Hieruit bleek dat de leerlingen redelijk goed kunnen identificeren welke zaken wel en niet nodig zijn voor een eigen onderneming. Met name van 'geld', 'ondernemingsplan' en 'vergunningen' hebben de leerlingen, zowel op de voor- als de nameting, goed in de gaten dat ze deze zaken nodig hebben voor een eigen bedrijf. Op de nameting zien we dat de leerlingen vaker 'ondernemingsplan', 'vergunningen' en 'inschrijving Kamer van Koophandel' selecteren dan op de voormeting. Met name bij de inschrijving bij de Kamer van Koophandel zien we een grote vooruitgang. De noodzakelijkheid van een investeringsbegroting blijft wat achter. Op de nameting weten de leerlingen bij 'diploma', 'werknemers' en 'een auto' juist beter dat deze zaken niet perse nodig zijn bij de start van een bedrijf.

Ook de eigenschappen die belangrijk zijn voor een ondernemer kunnen de leerlingen, zowel op de voor- als de nameting, redelijk goed identificeren. De eigenschappen 'durft risico te nemen', 'kan goed tegen stress' en 'neemt makkelijk beslissingen' worden op de nameting nog vaker geselecteerd dan op de voormeting.

Wat heb je zeker nodig om een eigen bedrijf te starten?

Welk van onderstaande eigenschappen zijn volgens jou belangrijk voor een ondernemer?

De leerlingen kregen stellingen die zij als waar of niet waar moesten identificeren. Op drie van de vier stellingen zien we een vooruitgang. Na het project weten de leerlingen beter dat je niet overal waar je wil een winkel mag beginnen, dat je bij de Kamer van Koophandel geen geld kunt lenen voor je bedrijf en dat je niet het hele bedrag dat je nodig hebt voor je bedrijf kunt lenen bij de bank. Met name op de stelling over de Kamer van Koophandel zien we een groot effect.

Naast stellingen kregen de leerlingen meerkeuzevragen voorgelegd om hun kennis te testen. Op de nameting hebben de leerlingen meer vragen correct dan op de voormeting (gemiddeld 5,1 van de 9 vragen correct ten opzichte van gemiddeld 3,8 correct op de voormeting). In de figuur hiernaast staan alle vragen vermeld, de bijbehorende antwoordmogelijkheden zijn in de vragenlijst in de bijlage te vinden. Bij de afzonderlijke meerkeuzevragen zien we op zes van de negen vragen een vooruitgang. In de grafiek staan deze vragen aangegeven met een asterisk voor de vraag. Met name bij welke punten in een sterkte-zwakke analyse staan en de voorbeelden van rechtsvormen zien we een grote vooruitgang. Toch zien we daarnaast een aantal onderwerpen waarbij de kennis van de leerlingen ook op de nameting achterblijft zoals voor wie je een ondernemingsplan maakt en welke vergelijking bestaande uit 'omzet', 'winst' en 'kosten' de juiste is.

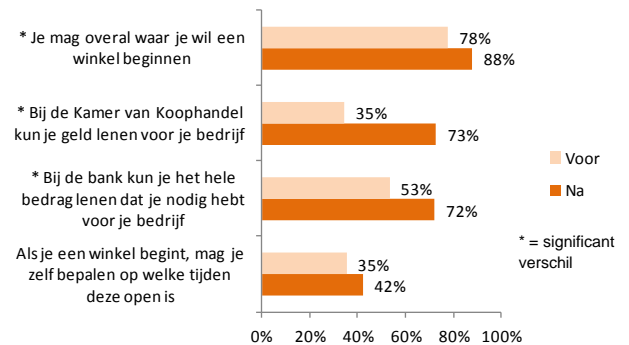
Hoewel we zien dat de kennis van de leerlingen vooruitgaat, is er dus nog wel ruimte voor verbetering. Opvallend is dat een aantal docenten aangeeft te denken dat de theorie niet goed blijft hangen. Hier zou volgens hen nog wel meer aandacht aan mogen worden besteed. Een docent geeft ook aan dat hij een naslagwerk/theorieboek mist waar alle vaktermen in staan. Daarmee zouden de leerlingen namelijk makkelijker dingen kunnen opzoeken en eventueel zou daarmee ook een toets kunnen worden gegeven over het onderwerp.

Docenten:

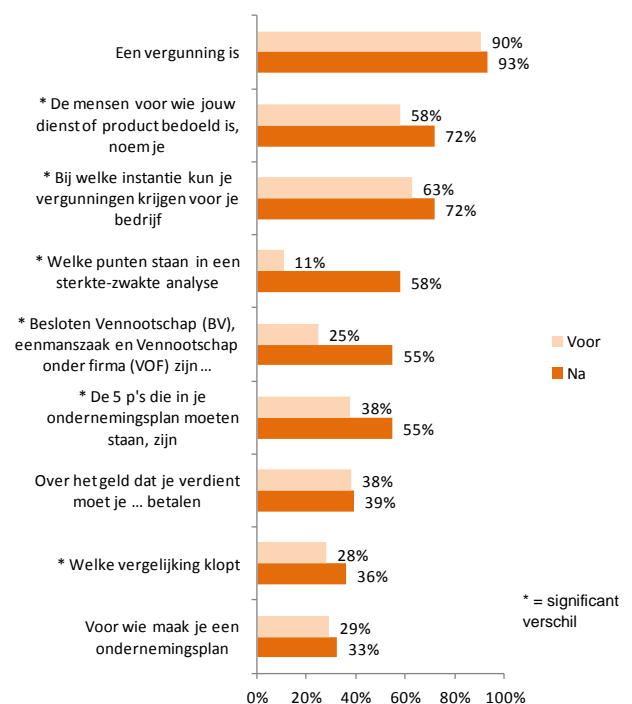
'Ik heb niet het idee dat er veel theorie is blijven hangen, zoals begrippen als rendement en investering.'

'Ik denk dat de theoretische dingen niet blijven hangen omdat dat een te grote stap is voor de leerlingen.'

Stellingen % correct

Meerkeuzevragen % correct

3.3 Beeld ondernemen

De leerlingen is een aantal stellingen voorgelegd om te zien hoe zij tegen ondernemers aankijken. Alle stellingen werden gescoord op een 7-puntsschaal van 1 'helemaal niet waar' tot 7 'helemaal waar'. De leerlingen lijken geen uitgesproken beeld over ondernemers te hebben. Alleen over dat een bedrijf beginnen veel geld kost, zijn ze het behoorlijk eens. Verder hebben ze wel een beetje het idee dat een ondernemer vooral hard moet werken en niet veel vrije tijd heeft. Leerlingen lijken op de nameting niet heel anders tegen ondernemerschap aan te gaan kijken. Alleen bij 'als ondernemer moet je harder werken dan wanneer je voor een baas werkt' en 'een ondernemer heeft weinig vrije tijd' zien we een klein verschil. Dat er verder weinig verschillen zijn kan enerzijds komen doordat leerlingen al een redelijk realistisch beeld hebben van ondernemerschap; ze weten bijvoorbeeld al dat een bedrijf beginnen veel geld kost. Anderzijds zijn de vragen vaak misschien te indirect geweest, zoals bijvoorbeeld of ondernemers slimme of rijke mensen zijn. Deze onderwerpen komen in het project niet aan bod. Dat ondernemerschap hard werken is en weinig vrije tijd betekent, komt wel vaker expliciet naar voren en hier zien we dus een kleine verschuiving.

Opvallend is dat de leerlingen in de interviews juist aangeven wel anders te zijn gaan denken over ondernemerschap. Sommige leerlingen wisten voor het project niet zo goed wat ze zich bij het beroep voor moesten stellen en hebben er na afloop een beter beeld van. De meeste leerlingen geven aan dat ze eerst dachten dat het heel makkelijk is om ondernemer te zijn en daar van terug zijn gekomen. Door het project hebben ze geleerd dat je als ondernemer hard moet werken, risico's moet nemen en er veel tijd in moet stoppen.

Ook docenten denken dat de leerlingen een ander beeld krijgen van ondernemerschap door het project. Met het project leren de leerlingen wat ondernemen inhoudt en wat er allemaal bij komt kijken. Ongeveer de helft van de docenten geeft aan dat de leerlingen voor

het project denken dat ondernemen heel makkelijk is en je er snel geld mee kan verdienen. Tijdens het project leren ze dat je als ondernemer hard moet werken, veel tijd in de onderneming moet steken, kennis moet hebben van bepaalde zaken en risico's moet nemen. Hierdoor hebben de leerlingen volgens de docenten na het project een realistischer beeld van ondernemerschap.

Opvattingen ondernemerschap

'Voor het project dacht ik dat ondernemers het heel makkelijk hadden, nu weet ik dat het heel veel tijd kost om een eigen onderneming te beginnen.'

'Voor het project had ik niet gedacht dat er zoveel werk achter zou zitten.'

'Van tevoren wisten we niet echt wat ondernemerschap inhoudt.'

'Ik heb geleerd dat je eerst bezig bent met de eerste winkel en als dat heel goed gaat en het geld goed binnenkomt, je dan kan beginnen met de tweede winkel.'

Docenten:

'Het project geeft de leerlingen duidelijkheid om zelf erachter te komen of ondernemerschap wel of niet iets voor ze is.'

'Het inzicht ontwikkelen dat ondernemen ook wel heel hard werken is, is de grootste opbrengst.'

'Een sterk punt aan het project vind ik het bezoek aan de ondernemer omdat dan heel duidelijk blijkt dat een zaak beginnen toch niet zo aanlokkelijk is als op voorhand wordt gedacht.'

3.4 Zelfvertrouwen

In het project komt een aantal vaardigheden aan bod waaronder presenteren, iemand bellen en iemand interviewen. De leerlingen is zowel voor als na het project gevraagd hoe spannend ze het vinden om deze dingen te doen. We zien geen effect van het oefenen van deze vaardigheden in het project op het zelfvertrouwen van de leerlingen ten opzichte van deze vaardigheden.

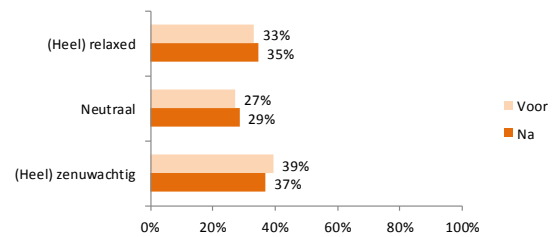
Hoewel we bij de leerlingen dus geen effect zien op de vaardigheden die in het project aan bod komen, geven de docenten aan juist wel te denken dat leerlingen hier veel van leren. Met name het presenteren wordt hierbij regelmatig genoemd. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat er in de vragenlijst is gekeken naar het zelfvertrouwen van de leerlingen ten opzichte van de vaardigheden: hoe spannend vinden ze het om deze dingen te doen. Het zou goed kunnen dat ze wel beter worden in de uitvoering van de vaardigheden maar het niet minder spannend gaan vinden. Omdat het lastig is voor de leerlingen om hun eigen kunnen objectief in te schatten, is hier in de vragenlijst niet naar gekeken.

Docenten:

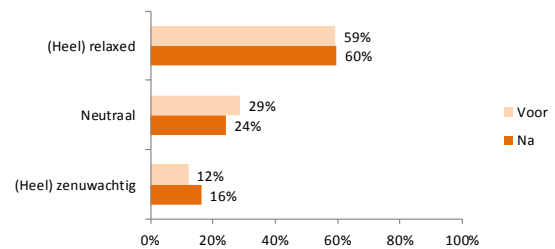
'Tijdens dit project leren de leerlingen samen te werken, te presenteren voor een groot publiek en de theorie in de praktijk te brengen.'

'Een vaardigheid die de leerlingen tijdens het project leren is presenteren.'

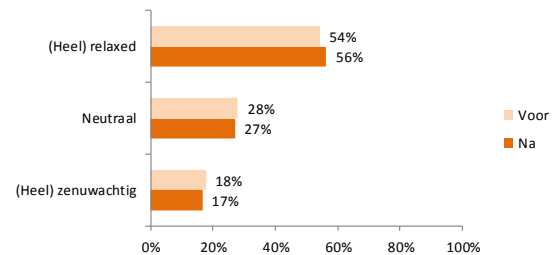
Hoe zou je je voelen als je een presentatie moet geven

Hoe zou je je voelen als je iemand moet bellen die je niet kent

Hoe zou je je voelen als je een gesprek moet voeren met iemand die je niet kent

3.5 Evaluatie project

Het project Ondernemen doe je zo! wordt goed beoordeeld door de leerlingen. Het krijgt gemiddeld een 7,3 als rapportcijfer (10% van de leerlingen geeft het project een onvoldoende en 48% geeft het project een 8 of hoger). De meerderheid geeft aan het project (heel) leuk te vinden en (heel) veel geleerd te hebben van het project.

De bijeenkomsten die de leerlingen het leukst vonden zijn in de eerste plaats de slotbijeenkomst, gevolgd door het bezoek aan de ondernemer en de startbijeenkomst. Opvallend is dat dit de drie bijeenkomsten zijn die buiten de school plaatsvinden. Verder wordt de bijeenkomst met mensen van de bank, gemeente en KvK nog iets vaker geselecteerd dan de overige bijeenkomsten. Uit de interviews kwam ook naar voren dat de leerlingen de bijeenkomsten buiten school het leukst vonden. Met name het bezoek aan de ondernemer werd in de interviews vaak genoemd. De leerlingen vinden het leuk en leerzaam om te horen hoe de ondernemer is begonnen en hoe hij of zij het ondernemerschap ervaart.

'Het leukst van het project vond ik om bij de ondernemers zelf te vragen hoe het allemaal in elkaar zit.'

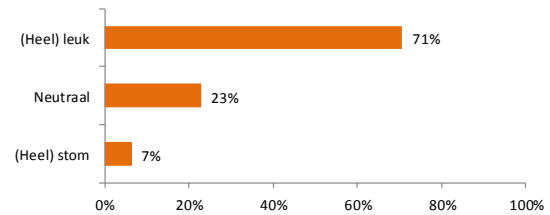
'Ik vond het bezoek aan de ondernemer heel leuk, de ondernemer vertelde erg interessant.'

'Ik vond de slotbijeenkomst het leukste van het project omdat je daar kan delen wat je allemaal hebt geleerd.'

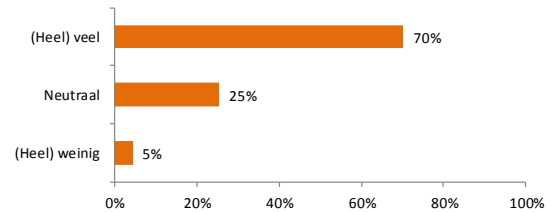
De docenten waarderen net als de leerlingen de externe locaties van sommige bijeenkomsten. Volgens de docenten nemen de leerlingen het project erdoor serieuzer. Er is geen bijeenkomst aan te wijzen die de leerlingen overtuigend minder leuk vinden dan andere bijeenkomsten. Wel zien we hier weer een zelfde patroon dat de leerlingen de bijeenkomsten in de klas wat minder leuk lijken te vinden dan de bijeenkomsten die buiten school plaatsvinden.

De docenten evalueren het project zeer positief. Ze vinden het project zowel leuk als leerzaam en goed in elkaar zitten. Het is

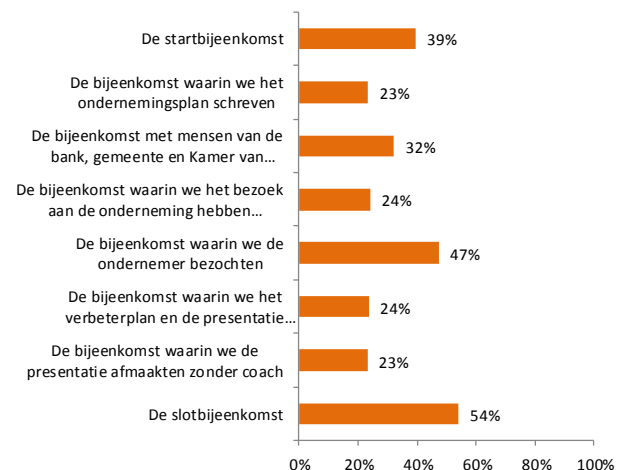
Hoe leuk vond je Ondernemen doe je zo!?

Hoeveel heb je geleerd van Ondernemen doe je zo!?

Welke bijeenkomsten vond je het leukst?

Welke bijeenkomsten vond je het minst leuk?

anders dan de leerlingen normaal gewend zijn en er zit veel afwisseling in. Ook zij geven aan dat de leerlingen met name het bezoek aan de ondernemer erg leuk vinden. Daarnaast is de afsluiting met de eindpresentatie een onderdeel dat goed gewaardeerd wordt door de docenten. Bovendien geeft ongeveer de helft van de docenten aan dat de voornaamste reden om deel te nemen aan dit project de goede aansluiting op het reguliere lesprogramma van de school is.

Zoals eerder aangegeven vinden de leerlingen de slotbijeenkomst erg leuk. In de interviews geven ze vaak aan de presentatie erg spannend te vinden. Achteraf zijn de meeste leerlingen wel blij en trots op zichzelf en de groep dat ze het hebben gedaan. Bij de eindpresentatie valt ook een prijs te winnen. De meningen van de leerlingen over de gepastheid van de prijs (een chocolade medaille en een bloem) zijn verdeeld. De een vindt het leuk en de ander ziet liever een echte prijs waar je iets aan hebt, zoals een etui met schoolspulletjes. Dat de eindpresentatie een wedstrijd is motiveert de meerderheid van de leerlingen om nog meer hun best te doen.

De leerlingen vonden de winnaar van de slotbijeenkomst over het algemeen redelijk terecht. Minder dan een op de vijf leerlingen vond dat het team dat gewonnen had dit niet verdiende.

Verder zijn de leerlingen over het lesmateriaal tevreden. Het boekje ziet er goed uit en het niveau van het lesmateriaal is goed. Als de leerlingen dan toch iets aan moeten wijzen dat ze minder goed vinden, geeft de meerderheid van de leerlingen in de interviews aan dat ze graag aan de voorkant van het lesboekje een afbeelding zouden zien die beter weergeeft waar het project over gaat. Eén leerling geeft aan dat ze te weinig ruimte had om de antwoorden op te schrijven.

Vanuit JINC lag er nog de vraag of de quiz op de startbijeenkomst niet te kinderachtig werd gevonden. Uit de interviews kwam naar voren dat dit niet het geval is en dat ze de quiz juist leuk vinden.

Docenten:

'Het project geeft een bewustzijn en een inzicht aan de leerlingen dat je in een les nooit voor elkaar kan krijgen.'

'De leerlingen voelen zich tijdens het project wat vrijer dan bij een gewone les.'

'Leerlingen vinden het heel erg leuk dat er veel afwisseling is.'

'Ze leren wel heel veel facetten kennen in zo'n project en dat vind ik wel een meerwaarde.'

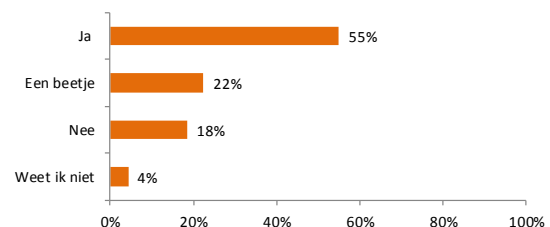
'Het project past heel goed bij de lessen in het derde jaar.'

'Ik had niet verwacht dat de eindpresentatie zo officieel was.'

'Ik vind het wel leuk dat het een wedstrijd is, daardoor ga je meer je best doen om van je klasgenoten te winnen.'

'Het is leuk dat het een wedstrijd is want dan krijg je ook commentaar van een jury.'

Vind je dat het team dat gewonnen heeft, het ook verdiende?

'Ik vond het werkboekje goed, de belangrijke vragen staan erin, zoals: Wat zijn de eigenschappen die elke ondernemer moet hebben.'

'In het werkboekje stonden hele slimme vragen.'

'Aan de voorkant van het werkboek is niet meteen duidelijk te zien dat het project over handel gaat.'

'Ik zou graag iets op de voorkant van het boekje zien wat je van het project kan verwachten.'

'Het werkboekje vond ik leuk maar er was te weinig ruimte om te schrijven.'

3.6 Evaluatie coach

De leerlingen worden gedurende het project begeleid door een coach. De leerlingen zijn behoorlijk tevreden over hun coach. Slechts 4% vond de coach (heel) slecht. In de interviews geven de leerlingen over het algemeen aan dat de coach goed uit kan leggen, aardig is en dat ze veel van hun coach leren. Ze vinden het goed dat een coach hen begeleidt in plaats van een docent omdat de coach meer over ondernemerschap weet en meer aandacht voor hen heeft doordat er in kleine groepjes wordt gewerkt. Een enkeling geeft aan dat ze graag hadden gehad dat de coach hen meer zelf liet doen. Bijvoorbeeld dat de coach bij het bezoek aan de ondernemer minder zelf het woord zou nemen.

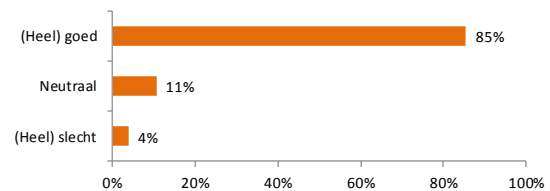
Ook de docenten zien duidelijk de meerwaarde van de coaches in het project. De docenten geven aan dat het voor de leerlingen leuk is dat er gewerkt wordt met coaches omdat het een andere manier van lesgeven is. De leerlingen nemen het project door de coaches serieuzer aangezien het mensen zijn die echt uit het bedrijfsleven komen. Opvallend is dat ook hier een docent aangeeft dat coaches op moeten passen dat ze het niet te veel overnemen van de leerlingen.

Docent:

'Een voorbeeld hiervan was te zien toen ze een begroting moesten maken voor hun eigen bedrijf. Een leerling zei toen het bedrag 6000, waarop de coach antwoordde: 'nee laten we daar maar 5900 opschrijven'. Volgens mij had dat niet uitgemaakt en was 6000 ook gewoon goed geweest. Dan had de leerling het gevoel gehad dat hij het goed had gedaan.'

Verder geeft een aantal docenten aan dat het vervelend is wanneer coaches niet op komen dagen of op het laatste moment afhaken. Ze begrijpen dat dit een onzekere factor blijft waar JINC weinig aan kan doen. Toch noemen ze dit wel als een zwak punt aan het project. Verder vinden de docenten dat de coaches het over het algemeen goed doen. Ze merken wel op dat er verschillen zijn tussen coaches, maar ook hierbij benadrukken ze dat ze begrijpen dat dit komt doordat het vrijwilligers zijn en JINC hier weinig aan kan doen.

Hoe vond je de coach(es) van jouw groepje?

'Het is beter als een coach je dit leert in plaats van de leraar, want de coach heeft er ervaring mee.'

'Ik zou het project een tien geven als de coaches ons meer laten doen. Onze coach was heel aardig en lief, maar zij deed voornamelijk het woord bij de ondernemer. En we moesten de ondernemer ook uitnodigen voor de slotbijeenkomst maar dat had de coach ook al voor ons gedaan. Dat vond ik wel jammer.'

Docenten:

'De coaches zijn echt een toegevoegde waarde aan het project.'

'Deze leerlingen hebben geen rolmodellen om zich heen en er zijn erg veel ouders die niet werken. Nu krijgen ze de kans om met iemand te praten die daadwerkelijk uit het bedrijfsleven komt.'

'Het zou wel leuker zijn als de coaches allemaal ondernemers zijn want die zijn vaak ook het leukst met de groepjes.'

'De coaches zijn echt noodzakelijk; dat zijn de echte ondernemers uit het bedrijfsleven die weten veel meer van ondernemerschap af dan ik.'

Docenten:

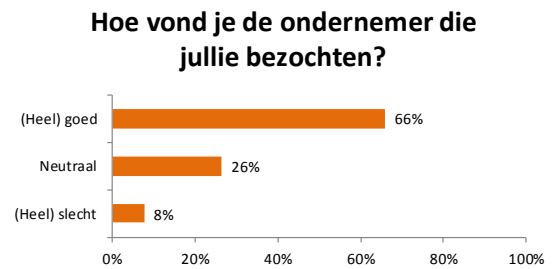
'Het is jammer dat een coach een keer niet op kwam dagen maar dat gebeurt nu eenmaal weleens.'

'Het is belangrijk dat de coaches het niet af laten weten.'

'Ik vind de coaches kundig genoeg. Je ziet wel verschillen. Dat heeft te maken met leeftijd en ook met de belevingswereld van de coaches.'

Eén docent geeft nog als tip dat het leuk zou zijn als de coaches in het vervolg meer over hun eigen beroep vertellen omdat de leerlingen dit erg interessant vinden.

Over de ondernemer die tijdens het project bezocht werd zijn de leerlingen iets minder uitgesproken enthousiast, maar nog steeds positief. Ongeveer twee derde vond de ondernemer (heel) goed.

3.7 Inhoud project

Iets wat met name in de interviews met de docenten terugkomt is dat het project uit twee aparte onderdelen lijkt te bestaan. Docenten vinden de onderdelen 'de eigen onderneming' en 'de bezochte onderneming' niet goed met elkaar geïntegreerd. Met name de eigen onderneming komt volgens sommige docenten niet echt tot bloei. Enkele docenten geven aan het beter te vinden wanneer voor één van de twee onderdelen zou worden gekozen in het project.

Dit is volgens de docenten ook duidelijk terug te zien in de eindpresentaties van de leerlingen. Ze vinden de presentatie geen goede weergave van wat de leerlingen tijdens het project hebben gedaan omdat eigenlijk alleen de bezochte onderneming en het verbeterplan hierin terugkomen. Ook worden er enkele opmerkingen gemaakt over de inhoud van de presentaties. De presentaties van de leerlingen zijn nagenoeg hetzelfde op een enkele verandering van de lay-out na. De leerlingen nemen het voorbeeld van de PowerPoint presentatie, afgebeeld in het lesmateriaal, vaak letterlijk over. De docenten zeggen wel dat de leerlingen waarschijnlijk niet zonder het voorbeeld kunnen, maar dat het niet leuk is om precies dezelfde presentaties te zien. Eén docent geeft de tip om drie verschillende voorbeelden voor de leerlingen in het lesmateriaal te zetten. Verder is het lesmateriaal goed qua niveau en overzichtelijk. Een enkeling noemt dat het nog visueler zou mogen.

Opvallend is dat sommige leerlingen het onderdeel de eigen onderneming ook niet genoeg tot uiting vinden komen. Ze hadden verwacht dat ze meer aan de slag zouden gaan met hun eigen onderneming die ze tijdens het project mochten bedenken. Ze vonden het jammer dat dit niet het geval was.

Als tip hoe het project nog leuker zou worden geeft een aantal leerlingen aan het vervelend te vinden het project na schooltijd te hebben en daardoor tot 5 uur op school te zitten. Dit was overigens slechts bij één deelnemende klas het geval.

Docenten:

'Het onderdeel "eigen onderneming" krijgt geen kans om te leven want het duurt maar twee lessen en daarna ga je gelijk door naar het verbeterplan.'

'Ik heb liever dat ze het eigen ondernemingsplan ook maken over de onderneming die ze bezoeken en er dan hun eigen ideale onderneming van maken.'

'Wat ik heel jammer vond is dat er in de presentatie die ze moeten maken zo weinig hun eigen ondernemingsplan terug komt. Wat mij betreft zou dat de hoofdmoot moeten zijn.'

'Er moet in de presentatie meer naar voren komen wat de leerlingen precies hebben besproken bij de KvK en andere instanties en wat daar wel of niet goed aan was.'

'Het lesmateriaal leent zich goed voor meerdere niveaus.'

'Wat ik ongelooflijk mooi vindt is het werkplan dat JINC ontworpen heeft.'

'Ik had mijn eigen onderneming nog verder willen uitwerken.'

'Ik had alleen verwacht dat ik meer met mijn eigen bedrijf aan de slag zou gaan.'

'Het minst leuk aan het project vond ik het bedenken van een eigen bedrijf, terwijl je er later in het project niks meer mee doet. Dit mag uitgebreider, anders is het verspilling van de tijd.'

3.8 Samenwerking JINC

De docenten zijn zeer te spreken over de samenwerking en communicatie met de medewerkers van JINC. Als een coach niet komt opdagen dan is JINC er om iemand anders te regelen of zelf in te vallen. Slechts één docent vond de aanwezigheid van JINC tijdens het project onvoldoende.

Docenten:

'De samenwerking met JINC is helemaal top!'

'Als er iemand wegvalt wordt er meteen iemand anders geregeld.'

'De voorbereidingen die JINC treft zijn erg goed. Er worden keurig schema's gestuurd en ruim van tevoren is er contact.'

'In de loop van het traject kwamen er vaker obstakels voor en was het fijn geweest als JINC aanwezig was geweest om daarbij te helpen.'

'Ik ben heel tevreden over de samenwerking met JINC. Volgend jaar weer!'

4 Onderzoek coaches

De coaches zijn bij zes van de acht bijeenkomsten aanwezig geweest. Hen is gevraagd na elke bijeenkomst een (korte) evaluatie in te vullen. In onderstaande tabel staat het aantal coaches dat na de desbetreffende bijeenkomst de evaluatie heeft ingevuld.

Bijeenkomst	1	2	3	4	5	6
Aantal evaluaties ingevuld	80	88	59	55	44	76

Voor 68% van de coaches was dit de eerste keer dat zij een groepje tijdens Ondernemen doe je zo! begeleidden.

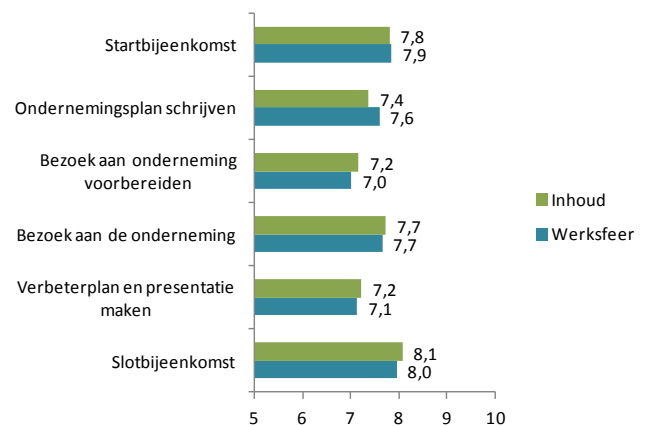
4.1 Evaluatie

De coaches geven redelijk hoge rapportcijfers aan de verschillende bijeenkomsten voor zowel inhoud als werksfeer. Opvallend is dat we hier een zelfde patroon zien als bij de leerlingen: de startbijeenkomst, bezoek aan de ondernemer en de slotbijeenkomst worden hoger gewaardeerd dan de bijeenkomsten in de klas. Het komt slechts een enkele keer voor dat een coach een onvoldoende geeft voor een bijeenkomst.

De coaches is bij alle bijeenkomsten de ruimte gegeven om hun cijfer toe te lichten. Bij een aantal bijeenkomsten komen wat opvallende dingen naar voren. Bij de bijeenkomst waarin het ondernemingsplan geschreven wordt, vindt een aantal coaches de tijd te kort om alle opdrachten te voltooien. Daarnaast wordt het invullen van de begroting als lastig ervaren. Een coach geeft als tip dat er misschien een voorbeeld gegeven kan worden met wat reële kosten zijn. Ook bij de bijeenkomst waarin de ondernemer bezocht wordt, vinden coaches regelmatig de tijd te kort schieten. Daarnaast merken ze vaak op dat het voor de leerlingen lastig is om na het bezoek weer op school geconcentreerd verder te werken aan de sterkte-zwakte analyse. Bij de bijeenkomst

waarin het verbeterplan en de presentatie gemaakt worden, merken veel coaches op dat het lastig is om als groep geconcentreerd op de computer te werken. De leerlingen werken of op één computer maar dan doet één leerling het werk, of zitten allemaal op een eigen computer en gaan dan al snel andere dingen doen. Daarnaast wordt hier wederom regelmatig opgemerkt dat er sprake is van tijdgebrek wanneer de leerlingen de les ervoor nog niet voldoende aan de presentatie gedaan hebben. Verder zijn de coaches zeer positief over de externe locaties van start- en slotbijeenkomst, het van tevoren bellen naar de ondernemer, het bezoek aan de ondernemer en de organisatie en begeleiding vanuit JINC.

Gemiddeld rapportcijfer bijeenkomst

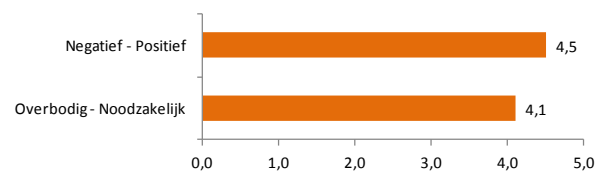
Het project als geheel (gescoord op een 5-puntsschaal van 1 'negatief' tot 5 'positief') beoordelen de coaches als zeer positief en redelijk noodzakelijk. Het begeleiden van een groepje vonden de coaches erg leuk en zinvol.

De inhoud en de opbouw van het project vinden de coaches over het algemeen goed aansluiten bij de leerlingen. Opvallend is dat ook hier weer af en toe genoemd wordt dat het project uit twee losse onderdelen lijkt te bestaan, het bedenken van de eigen onderneming en het verbeterplan maken voor een bestaande onderneming. Een aantal coaches raadt aan om of voor één van de twee onderdelen te kiezen of de onderdelen meer te integreren. Verder wordt af en toe opgemerkt dat er bij veel leerlingen weinig interesse is voor het onderwerp ondernemerschap.

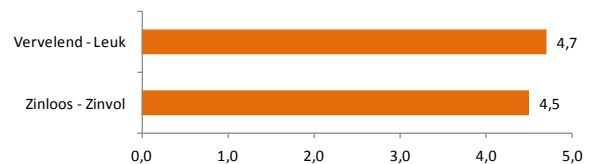
In tegenstelling tot voorgaande jaren waren de coaches nu niet aanwezig in week 6 (het maken van de presentatie) en wel aanwezig in week 7 (de puntjes op de i zetten en het oefenen van de presentaties). De coaches die al vaker meegedaan hebben aan het project is gevraagd of zij dit een verbetering vonden. De meerderheid van de coaches vond dit het geval.

Verder vond 99% van de coaches het lesmateriaal een goed uitgangspunt voor de bijeenkomsten.

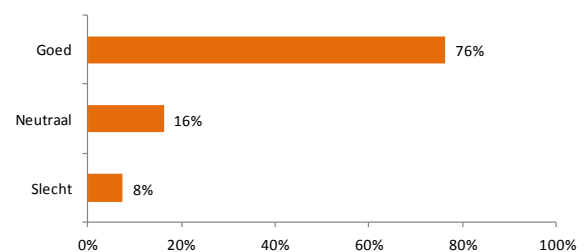
Hoe beoordeelt u het project?

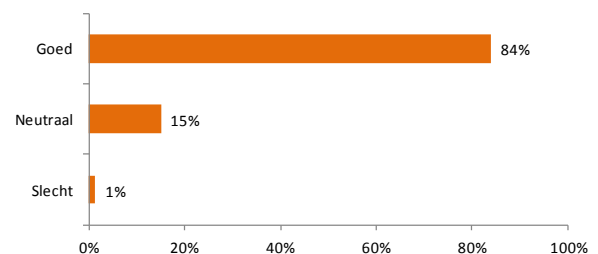
Hoe vond u het om een groep te begeleiden?

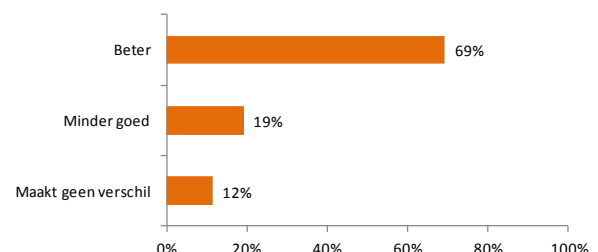
Hoe sluit de inhoud van het project volgens u aan bij de leerlingen?

Hoe sluit de opbouw van het project volgens u aan bij de leerlingen?

Aanwezigheid coaches week 7 ipv week 6

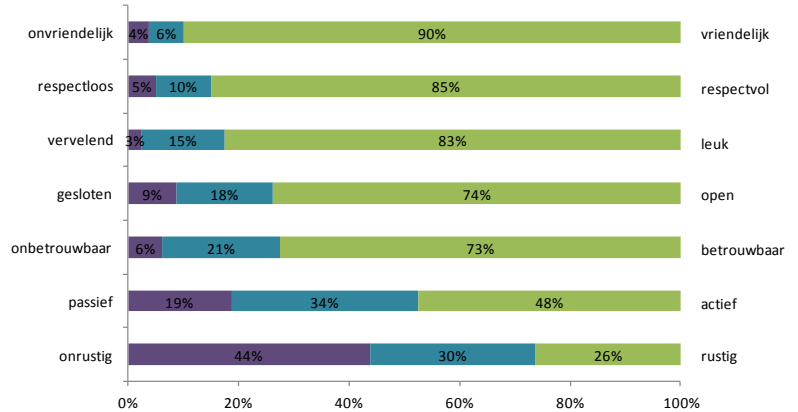

4.2 Beeldvorming leerlingen

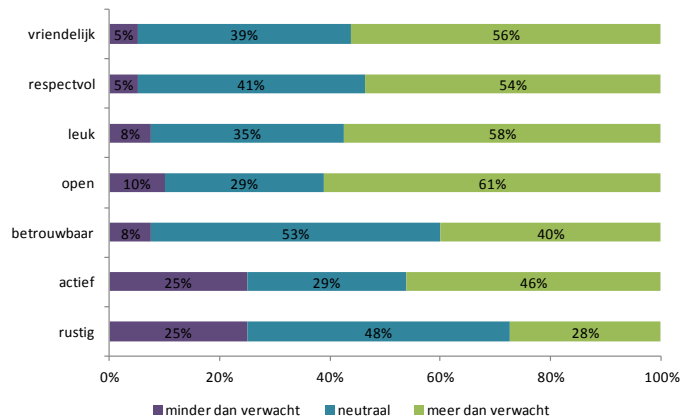
Het project lijkt een positief effect te hebben op het beeld dat de coaches hebben van de leerlingen. De coaches zijn over het algemeen positief over de leerlingen. Ze vinden de leerlingen vriendelijk, respectvol, leuk, open en betrouwbaar. Eén op de vijf coaches vond de leerlingen wel passief en bijna de helft van de coaches vond de leerlingen onrustig.

Er is de coaches gevraagd om bij alle eigenschappen aan te geven of ze dit meer of minder dan verwacht vonden. Ruim de helft van de coaches vond de leerlingen vriendelijker, respectvoller, leuker en meer open dan verwacht. Bijna twee derde van de coaches geeft zelf aan dat hun beeld van de doelgroep van Ondernemen doe je zo! door het begeleiden van een groepje positief is veranderd. De coaches die aangaven dat hun beeld niet veranderd was, gaven vaak aan al bekend te zijn met de doelgroep en daardoor niet een ander beeld te hebben gekregen.

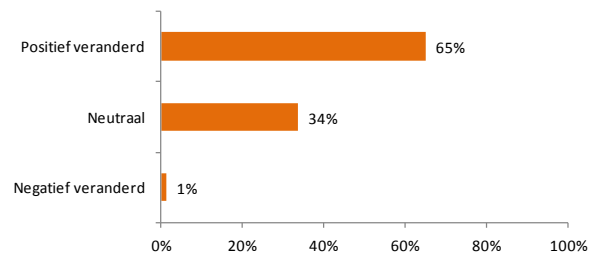
Wat vond u van de leerlingen?

Wat vond u van de leerlingen?

In hoeverre is uw beeld van de doelgroep veranderd?

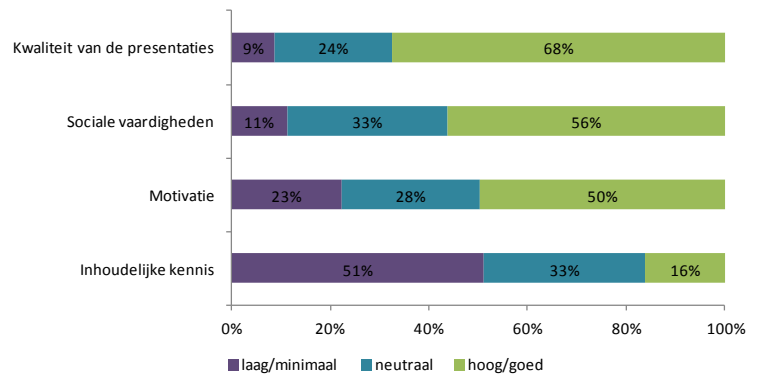

De coaches zijn over de kwaliteit van de presentaties van de leerlingen redelijk te spreken. Ruim twee derde van de coaches vond de kwaliteit hoog. De meerderheid van de coaches geeft daarbij aan de kwaliteit van de presentaties hoger dan verwacht te vinden. Van de inhoudelijke kennis van de leerlingen zijn de coaches duidelijk minder onder de indruk. Ongeveer de helft van de coaches vindt deze kennis minimaal. 38% van de coaches geeft aan de kennis minder goed dan verwacht te vinden. Iets minder dan de helft van de coaches is over de sociale vaardigheden en de motivatie van de leerlingen wel nog positief verrast.

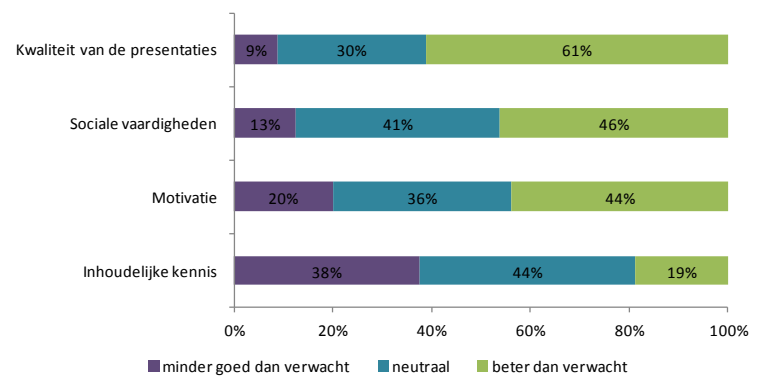
De meeste coaches geven aan een goede klik met de leerlingen te hebben ervaren, slechts 4% had dit gevoel niet.

De coaches vinden over het algemeen de winnaar van het project terecht. Drie kwart van de coaches vond dat het team dat gewonnen had, het ook verdiende.

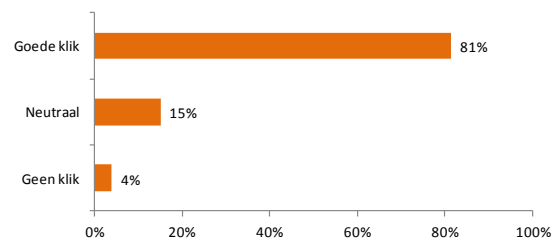
Wat vond u van de ... van de leerlingen?

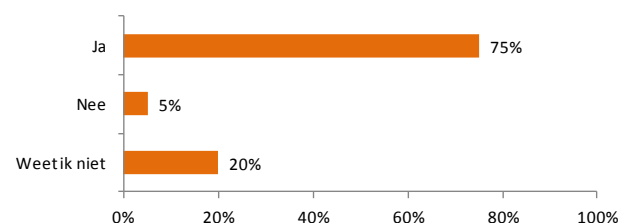
Wat vond u van de ... van de leerlingen?

Had u het gevoel een 'klik' te hebben met de leerlingen?

Vindt u dat het team dat gewonnen heeft, het ook verdiende?

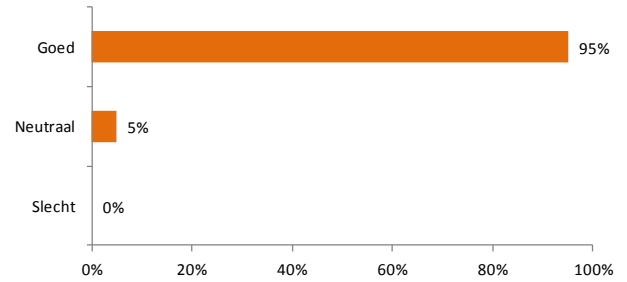

4.3 Samenwerking JINC

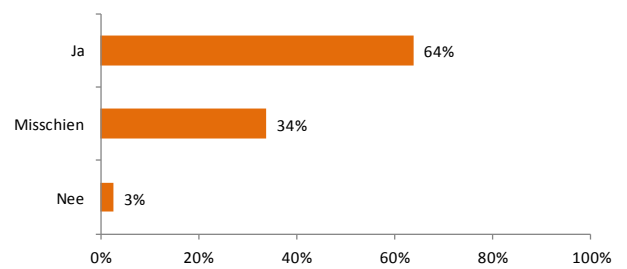
De coaches zijn zeer tevreden over de samenwerking met JINC. 95% van de coaches zegt goed voorbereid te zijn door JINC op het begeleiden van een groepje.

Bijna twee derde van de coaches geeft aan vaker een groepje te willen begeleiden. De meeste coaches die aangeven misschien vaker te willen coachen geven aan dat dit afhangt van de mogelijkheid om hier tijd voor vrij te maken in het werk. Een enkeling geeft aan alleen nog te willen coachen als het groepje leerlingen geïnteresseerd is of wanneer de inhoud van het project aangepast wordt.

Hoe goed bent u vooraf door JINC voorbereid op het begeleiden van een groepje?

Zou u vaker een groepje willen begeleiden?

Bijlagen

Bijlage 1 – Voormeting leerlingen

Deze vragenlijst hoort bij het project Ondernemen doe je zo!. In dit project ga je ontdekken wat het inhoudt om ondernemer te zijn. Een ondernemer is iemand die een eigen bedrijf heeft. Voordat je aan dit project begint, willen we je een aantal vragen stellen. Het is hierbij heel erg belangrijk dat je eerlijke antwoorden geeft. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Veel succes en alvast bedankt!

Naam:.....

Klas:.....

School:.....

Geboortedatum:.....

1. Denk je dat je ooit een eigen bedrijf zou willen beginnen?

- Zeker weten van wel
- Waarschijnlijk wel
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker weten van niet
- Weet ik niet

2. Stel dat je een eigen bedrijf zou gaan beginnen, wanneer zou je dat dan doen?

- Na de middelbare school
- Na het mbo (of andere vervolgopleiding)
- Na een paar jaar werkervaring
- Weet ik niet

3. Denk je dat je geschikt bent om een eigen bedrijf te beginnen?

- Zeker weten van wel
- Waarschijnlijk wel
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker weten van niet
- Weet ik niet

4. Wat heb je zeker nodig om een eigen bedrijf te starten? Je mag zoveel hokjes kiezen als je wil.

☐ Geld	☐ Werknemers
☐ Vergunningen	☐ Sector
☐ Inschrijving Kamer van Koophandel	☐ Een auto
☐ Ondernemingsplan	☐ Concurrenten
☐ Investeringsbegroting	☐ Diploma

5. Ken je zelf iemand die een eigen bedrijf heeft?

- Ja, namelijk:(vul hier in wie diegene is, bijvoorbeeld je moeder of je oom)
- Nee

6. Hieronder staan uitspraken. Kun je bij elke uitspraak aangeven in hoeverre je denkt dat dit waar is?**Een ondernemer is iemand die een eigen bedrijf heeft.**

	Helemaal niet waar	Niet waar	Niet echt waar	Er tussenin	Een beetje waar	Waar	Helemaal waar
	1	2	3	4	5	6	7
Ondernemers verdienen meer dan mensen die voor een baas werken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ondernemers kunnen op vakantie wanneer ze willen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ondernemer moet je harder werken dan wanneer je voor een baas werkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een ondernemer krijgt van iedereen veel respect	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een ondernemer heeft een relaxed leventje	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Helemaal niet waar	Niet waar	Niet echt waar	Er tussenin	Een beetje waar	Waar	Helemaal waar
	1	2	3	4	5	6	7
Een bedrijf beginnen, kost veel geld	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een ondernemer heeft weinig vrije tijd	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ondernemer heb je het beter voor elkaar dan wanneer je voor een baas werkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ondernemers zijn slimme mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ondernemers zijn rijke mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. Welke van onderstaande eigenschappen zijn volgens jou belangrijk voor een ondernemer? Je mag zoveel hokjes kiezen als je wil.

☐ Kan goed tegen stress	☐ Is altijd vrolijk
☐ Gaat door, ook als het moeilijk is	☐ Wil graag voor mensen zorgen
☐ Past zich makkelijk aan	☐ Is grappig
☐ Durft risico te nemen	☐ Weet veel van computers
☐ Neemt makkelijk beslissingen	☐ Is stoer

Zijn de volgende stellingen waar of niet waar?**8. Bij de Kamer van Koophandel kun je geld lenen voor je bedrijf.**

- waar
- niet waar
- weet ik niet

9. Je mag overal waar je wil een winkel beginnen.

- waar
- niet waar
- weet ik niet

10. Als je een winkel begint, mag je zelf bepalen op welke tijden deze open is.

- waar
- niet waar
- weet ik niet

11. Bij de bank kun je het hele bedrag lenen dat je nodig hebt voor je bedrijf.

- waar
- niet waar
- weet ik niet

12. Een vergunning is

- Officiële toestemming ergens voor
- Een startbewijs voor je zaak
- Een soort belasting
- Een lening bij de bank

13. Voor wie maak je een ondernemingsplan?

- De bank
- Jezelf
- Eventuele mede-eigenaren van je bedrijf
- Alle bovenstaande antwoorden (*altijd onderaan*)

14. Welke punten staan er in een sterkte-zwakte analyse?

- Doelgroep en concurrenten
- Sterktes, zwaktes, doelgroep en concurrenten
- Sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen
- Begroting en realisatie

15. Bij welke instantie kun je vergunningen krijgen voor je bedrijf?

- De bank
- Belastingdienst
- Gemeente
- Kamer van Koophandel

16. Besloten Vennootschap (BV), eenmanszaak en Vennootschap onder firma (VOF) zijn allemaal voorbeelden van:

- Concurrenten
- Rechtsvormen
- Winkels
- Ondernemingsplannen

17. De 5 p's die in je ondernemingsplan moeten staan, zijn:

- Plan, plaats, product, prijs, promotie
- Personeel, plaats, prijs, product en promotie
- Personeel, plaats, prijs, plan, promotie
- Plan, personeel, prijs, product, promotie

18. De mensen voor wie jouw dienst of product bedoeld is, noem je:

- Personeel
- Concurrent
- Leverancier
- Doelgroep

19. Over het geld dat je verdient moet je betalen.

- Btw
- Inkomstenbelasting
- Rente
- Winst

20. Welke vergelijking klopt?

- Winst = omzet - kosten
- Winst = kosten - omzet
- Omzet = winst - kosten
- Omzet = kosten - winst

21. Hoe zou je je voelen als je...

- Een presentatie moet geven

Heel zenuwachtig	Zenuwachtig	Niet zenuwachtig en niet relaxed	Relaxed	Heel relaxed
☐	☐	☐	☐	☐

- Iemand moet bellen die je niet kent

Heel zenuwachtig	Zenuwachtig	Niet zenuwachtig en niet relaxed	Relaxed	Heel relaxed
☐	☐	☐	☐	☐

- Een gesprek moet voeren met iemand die je niet kent

Heel zenuwachtig	Zenuwachtig	Niet zenuwachtig en niet relaxed	Relaxed	Heel relaxed
☐	☐	☐	☐	☐

22. Je gaat binnenkort met je klas meedoen aan het project 'Ondernemen doe je zo!' Hierbij leer je in 8 weken wat het inhoudt om ondernemer te zijn. Heb je hier zin in?

- Ja
- Een beetje
- Nee
- Weet ik niet

23. Ben je een jongen of een meisje?

- Jongen
- Meisje

Bijlage 2 – Nameting leerlingen

Deze vragenlijst hoort bij het project Ondernemen doe je zo!. We willen je hier graag een aantal vragen over stellen. Het is hierbij heel erg belangrijk dat je eerlijke antwoorden geeft. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Veel succes en alvast bedankt!

Naam:.....

Klas:.....

School:.....

Geboortedatum:.....

1. Denk je dat je ooit een eigen bedrijf zou willen beginnen?

- Zeker weten van wel
- Waarschijnlijk wel
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker weten van niet
- Weet ik niet

2. Stel dat je een eigen bedrijf zou gaan beginnen, wanneer zou je dat dan doen?

- Na de middelbare school
- Na het mbo (of andere vervolgopleiding)
- Na een paar jaar werkervaring
- Weet ik niet

3. Denk je dat je geschikt bent om een eigen bedrijf te beginnen?

- Zeker weten van wel
- Waarschijnlijk wel
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker weten van niet
- Weet ik niet

4. Wat heb je zeker nodig om een eigen bedrijf te starten? Je mag zoveel hokjes kiezen als je wil.

☐ Geld	☐ Werknemers
☐ Vergunningen	☐ Sector
☐ Inschrijving Kamer van Koophandel	☐ Een auto
☐ Ondernemingsplan	☐ Concurrenten
☐ Investeringsbegroting	☐ Diploma

5. Ken je zelf iemand die een eigen bedrijf heeft?

- Ja, namelijk:(vul hier in wie diegene is, bijvoorbeeld je moeder of je oom)
- Nee

6. Hieronder staan uitspraken. Kun je bij elke uitspraak aangeven in hoeverre je denkt dat dit waar is?

Een ondernemer is iemand die een eigen bedrijf heeft.

	Helemaal niet waar	Niet waar	Niet echt waar	Er tussenin	Een beetje waar	Waar	Helemaal waar
	1	2	3	4	5	6	7
Ondernemers verdienen meer dan mensen die voor een baas werken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ondernemers kunnen op vakantie wanneer ze willen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ondernemer moet je harder werken dan wanneer je voor een baas werkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een ondernemer krijgt van iedereen veel respect	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een ondernemer heeft een relaxed leventje	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	Helemaal niet waar	Niet waar	Niet echt waar	Er tussenin	Een beetje waar	Waar	Helemaal waar
	1	2	3	4	5	6	7
Een bedrijf beginnen, kost veel geld	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een ondernemer heeft weinig vrije tijd	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ondernemer heb je het beter voor elkaar dan wanneer je voor een baas werkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ondernemers zijn slimme mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ondernemers zijn rijke mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. Welke van onderstaande eigenschappen zijn volgens jou belangrijk voor een ondernemer? Je mag zoveel hokjes kiezen als je wil.

☐ Kan goed tegen stress	☐ Is altijd vrolijk
☐ Gaat door, ook als het moeilijk is	☐ Wil graag voor mensen zorgen
☐ Past zich makkelijk aan	☐ Is grappig
☐ Durft risico te nemen	☐ Weet veel van computers
☐ Neemt makkelijk beslissingen	☐ Is stoer

Zijn de volgende stellingen waar of niet waar?

8. Bij de Kamer van Koophandel kun je geld lenen voor je bedrijf.

- waar
 niet waar
 weet ik niet

9. Je mag overal waar je wil een winkel beginnen.

- waar
- niet waar
- weet ik niet

10. Als je een winkel begint, mag je zelf bepalen op welke tijden deze open is.

- waar
- niet waar
- weet ik niet

11. Bij de bank kun je het hele bedrag lenen dat je nodig hebt voor je bedrijf.

- waar
- niet waar
- weet ik niet

12. Een vergunning is

- Officiële toestemming ergens voor
- Een startbewijs voor je zaak
- Een soort belasting
- Een lening bij de bank

13. Voor wie maak je een ondernemingsplan?

- De bank
- Jezelf
- Eventuele mede-eigenaren van je bedrijf
- Alle bovenstaande antwoorden (*altijd onderaan*)

14. Welke punten staan er in een sterkte-zwakte analyse?

- Doelgroep en concurrenten
- Sterktes, zwaktes, doelgroep en concurrenten
- Sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen
- Begroting en realisatie

15. Bij welke instantie kun je vergunningen krijgen voor je bedrijf?

- De bank
- Belastingdienst
- Gemeente
- Kamer van Koophandel

16. Besloten Vennootschap (BV), eenmanszaak en Vennootschap onder firma (VOF) zijn allemaal voorbeelden van:

- Concurrenten
- Rechtsvormen
- Winkels
- Ondernemingsplannen

17. De 5 p's die in je ondernemingsplan moeten staan, zijn:

- Plan, plaats, product, prijs, promotie
- Personeel, plaats, prijs, product en promotie
- Personeel, plaats, prijs, plan, promotie
- Plan, personeel, prijs, product, promotie

18. De mensen voor wie jouw dienst of product bedoeld is, noem je:

- Personeel
- Concurrent
- Leverancier
- Doelgroep

19. Over het geld dat je verdient moet je betalen.

- Btw
- Inkomstenbelasting
- Rente
- Winst

20. Welke vergelijking klopt?

- Winst = omzet - kosten
- Winst = kosten - omzet
- Omzet = winst – kosten
- Omzet = kosten – winst

21. Hoe zou je je voelen als je...

- Een presentatie moet geven

Heel zenuwachtig	Zenuwachtig	Niet zenuwachtig en niet relaxed	Relaxed	Heel relaxed
☐	☐	☐	☐	☐

- Iemand moet bellen die je niet kent

Heel zenuwachtig	Zenuwachtig	Niet zenuwachtig en niet relaxed	Relaxed	Heel relaxed
☐	☐	☐	☐	☐

- Een gesprek moet voeren met iemand die je niet kent

Heel zenuwachtig	Zenuwachtig	Niet zenuwachtig en niet relaxed	Relaxed	Heel relaxed
☐	☐	☐	☐	☐

22. Wat voor cijfer zou je 'Ondernemen doe je zo!' geven?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

23. Hoe leuk vond je 'Ondernemen doe je zo!'?

Heel stom	Stom	Niet stom / niet leuk	Leuk	Heel leuk
☐	☐	☐	☐	☐

24. Hoeveel heb je geleerd van 'Ondernemen doe je zo!'?

Heel weinig	Weinig	Niet weinig / niet veel	Veel	Heel veel
☐	☐	☐	☐	☐

25. 'Ondernemen doe je zo!' bestond uit 8 bijeenkomsten. Welke vond je het leukst? Je mag zoveel hokjes kiezen als je wil.

- De startbijeenkomst
- De bijeenkomst waarin we het ondernemingsplan schreven
- De bijeenkomst met mensen van de bank, gemeente en Kamer van Koophandel
- De bijeenkomst waarin we het bezoek aan de onderneming hebben voorbereid
- De bijeenkomst waarin we de ondernemer bezochten
- De bijeenkomst waarin we het verbeterplan en de presentatie maakten
- De bijeenkomst waarin we de presentatie afmaakten zonder coach
- De slotbijeenkomst

26. Welke bijeenkomst(en) vond je het minst leuk? Je mag zoveel hokjes kiezen als je wil.

- De startbijeenkomst
- De bijeenkomst waarin we het ondernemingsplan schreven
- De bijeenkomst met mensen van de bank, gemeente en Kamer van Koophandel
- De bijeenkomst waarin we het bezoek aan de onderneming hebben voorbereid
- De bijeenkomst waarin we de ondernemer bezochten
- De bijeenkomst waarin we het verbeterplan en de presentatie maakten
- De bijeenkomst waarin we de presentatie afmaakten zonder coach
- De slotbijeenkomst

27. Hoe vond je de coach(es) van jouw groepje?

Heel slecht	Slecht	Niet slecht / niet goed	Goed	Heel goed
☐	☐	☐	☐	☐

28. Hoe vond je de docent die 'Ondernemen doe je zo!' begeleidde?

Heel slecht	Slecht	Niet slecht / niet goed	Goed	Heel goed
☐	☐	☐	☐	☐

29. Hoe vond je de ondernemer die jullie bezocht hebben?

Heel slecht	Slecht	Niet slecht / niet goed	Goed	Heel goed
☐	☐	☐	☐	☐

30. Wat heb je normaal gesproken op het lesuur dat je 'Ondernemen doe je zo!' kreeg?

- een ander vak
- vrij

31. Heeft jouw team gewonnen?

- ja
- nee

32. Vind je dat het team dat gewonnen heeft, het ook verdiende?

- Ja
- Een beetje
- Nee
- Weet ik niet

33. Heb je nog tips hoe 'Ondernemen doe je zo!' leuker of beter zou kunnen worden?

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 3 – Vragenlijst coaches bijeenkomst 1 t/m 5

U heeft vandaag of gister een groepje gecoacht tijdens een bijeenkomst van *Ondernemen doe je zo!*. Wij willen graag weten wat u van deze bijeenkomst vond. Wilt u de volgende vragen beantwoorden over de afgelopen bijeenkomst?

1. Welk rapportcijfer geeft u de inhoud van de bijeenkomst?
2. Kunt u dit antwoord (kort) toelichten?
.....
3. Welk rapportcijfer geeft u de werksfeer van de bijeenkomst?
4. Kunt u dit antwoord (kort) toelichten?
.....
5. Heeft u verder nog opmerkingen of tips ten aanzien van deze bijeenkomst?
.....

Dit waren alle vragen. Hartelijk dank voor het invullen.

Bijlage 4 – Vragenlijst coaches bijeenkomst 6

U heeft de afgelopen weken een team begeleid voor het project *Ondernemen doe je zo!*. De volgende vragen gaan hierover. Het is van groot belang dat u de vragen zorgvuldig leest en eerlijk beantwoordt. Uw deelname is geheel anoniem. Succes en alvast hartelijk dank!

De volgende vragen gaan over de afgelopen bijeenkomst:

1. Welk rapportcijfer geeft u de inhoud van de bijeenkomst?
2. Kunt u dit antwoord (kort) toelichten?
.....
3. Welk rapportcijfer geeft u de werksfeer van de bijeenkomst?
4. Kunt u dit antwoord (kort) toelichten?
.....
5. Heeft u verder nog opmerkingen of tips ten aanzien van deze bijeenkomst?
.....

De volgende vragen gaan over het project *Ondernemen doe je zo!* in zijn geheel:

6. Was dit de eerste keer dat u *Ondernemen doe je zo!* begeleidde?
 - Ja
 - Nee
7. Hoe beoordeelt u het project?

Negatief	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Positief
Overbodig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Noodzakelijk
8. Hoe vond u het om een groep te begeleiden?

Vervelend	☐	☐	☐	☐	☐	Leuk
Zinloos	☐	☐	☐	☐	☐	Zinvol
9. Zou u vaker een groepje willen begeleiden?
 - Ja
 - Misschien, als
 - Nee, want
10. Hoe goed bent u vooraf door JINC voorbereid op het begeleiden van een groepje?

Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
--------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	------
11. Wat kan JINC beter doen in de voorbereiding?
.....
12. Hoe sluit de inhoud van het project volgens u aan bij de leerlingen?

Slecht	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
--------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	------
13. Kunt u dit antwoord toelichten?
.....

21. Wat vond u van de inhoudelijke kennis over ondernemerschap van de leerlingen aan het begin van het project?

Minimaal	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Minder goed dan verwacht	☐	☐	☐	☐	☐	Beter dan verwacht

22. Wat vond u van de sociale vaardigheden van de leerlingen?

Minimaal	☐	☐	☐	☐	☐	Goed
Minder goed dan verwacht	☐	☐	☐	☐	☐	Beter dan verwacht

23. Wat vond u van de kwaliteit van de presentaties van de leerlingen?

Laag	☐	☐	☐	☐	☐	Hoog
Minder goed dan verwacht	☐	☐	☐	☐	☐	Beter dan verwacht

24. Had u het gevoel een 'klik' te hebben met de leerlingen?

Geen klik	☐	☐	☐	☐	☐	Goede klik
-----------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	------------

25. Hoe zou JINC volgens u het project nog kunnen verbeteren?

.....

26. Heeft uw team gewonnen?

- Ja
- Nee

27. Vindt u dat het team dat gewonnen heeft, het ook verdiende?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

28. Wat vond u het leukste moment van het project?

.....

Dit waren alle vragen. Hartelijk dank voor uw deelname.

Literatuurlijst

- Ecorys. (2012). *Tweemeting Ondernemerschap in het onderwijs*. Op 26 november 2014 ontleend aan <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/10/29/tweemeting-ondernemerschap-in-het-onderwijs/tweemeting-ondernemerschap-en-onderwijs-2012.pdf>
- EIM. (2004). Uitkomsten knelpuntenstudie. Op 18 september 2014 ontleend aan <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2004/06/23/uitkomsten-knelpuntenstudie/00011375-4020083-bijlage2.pdf>
- EIM. (2007). *Ondernemerschap in het primair en voortgezet onderwijs*. Op 18 september ontleend aan http://www.onderwijsonderneemt.nl/download/200_ondernemerschap_in_het_primair_onderwijs_2007___eim
- EIM. (2010). *Onderwijs en Ondernemerschap: Eenmeting 2010*. Op 18 september ontleend aan https://www.rvo.nl/sites/default/files/bijlagen/Eenmeting%20Ondernemerschap%20en%20onderwijs_2010.pdf
- GEM. (2014). *GEM 2013 Global Report*. Op 18 september 2014 ontleend aan <http://www.gemconsortium.org/docs/download/3106>
- ING Economisch Bureau. (2013). *Kwartaal Bericht Starters*. Op 18 september 2014 ontleend aan https://www.ing.nl/media/EBZ-30procent-van-de-starters-stopt-na-het-eerste-jaar_tcm162-32948.pdf
- Kamer van Koophandel Nederland. (2014). *Rapport: Startersprofiel 2013*. Op 18 september 2014 ontleend aan www.kvk.nl/download/startersprofiel%202013_tcm109-384499.pdf
- Nicolaou, N., Shane, S., Cherkas, L., Hunkin, J., & Spector, T. D. (2008). Is the tendency to engage in entrepreneurship genetic?. *Management Science*, 54, 167-179.
- Schmitt-Rodermund, E. (2004). Pathways to successful entrepreneurship: Parenting, personality, early entrepreneurial competence, and interests. *Journal of Vocational Behavior*, 65, 498-518.
- Zzp-centrum.nl (n.d.) *Allochtoon ondernemerschap groeit en bloeit*. Opgehaald op 18 september 2014 van <http://zzp-centrum.nl/starten/allochtoon-ondernemerschap/allochtone-ondernemers-groeien-en-bloeien.html>
- Zzp-centrum.nl (n.d.) *Knelpunten waar allochtone ondernemers mee te maken krijgen*. Opgehaald op 18 september 2014 van <http://zzp-centrum.nl/starten/allochtoon-ondernemerschap/knelpunten-voor-allochtone-ondernemers.html>